עין משפט נר מצוה

ו א מיי׳ פ״ט מהל׳ מעה״ק הלי״ח:

◆

תורה אור השלם

1. מֶה לִידִידִי בְּבֵיתִי עֲשׂוֹתָהּ הַמְזִמָּתָה הָרַבִּים וּבְשַׂר קֹדֶשׁ יַעַבְרוּ מֵעָלָיִךְ כִּי רָעָתֵכִי אָז תַּעֲלֹזִי: ירמיהו יא טו

2. מַה יְּדִידוֹת מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יְיָ צְבָאוֹת: תהלים פד ב

3. אָשִׁירָה נָּא לִידִידִי שִׁירַת דּוֹדִי לְכַרְמוֹ כֶּרֶם הָיָה לִידִידִי בְּקֶרֶן בֶּן שָׁמֶן: ישעיהו ה א

4. לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד יְיָ יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו שָׁכֵן: דברים לג יב

5. עָזַבְתִּי אֶת בֵּיתִי נָטַשְׁתִּי אֶת נַחֲלָתִי נָתַתִּי אֶת יְדִדוּת נַפְשִׁי בְּכַף אֹיְבֶיהָ: ירמיהו יב ז

6. וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים: שמות ב ב

7. כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: משלי ד ב

8. טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: תהלים קמה ט

9. הֵיטִיבָה יְיָ לַטּוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם: תהלים קכה ד

10. וַיַּרְא הָעָם כִּי בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם עֲשֵׂה לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה הָיָה לוֹ: שמות לב א

11. וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: דברים ד מד

12. עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: שמות טו ב

13. תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: שמות טו טז

14. זַיִת רַעֲנָן יְפֵה פְרִי תֹאַר קָרָא יְיָ שְׁמֵךְ לְקוֹל הֲמוּלָּה גְדֹלָה הִצִּית אֵשׁ עָלֶיהָ וְרָעוּ דָּלִיּוֹתָיו: ירמיהו יא טז

15. וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר עָלוּ עִמּוֹ אָמְרוּ לֹא נוּכַל לַעֲלוֹת אֶל הָעָם כִּי חָזָק הוּא מִמֶּנּוּ: במדבר יג לא

◆

שיטה מקובצת

א] בן ידיד. בן תיבת זה נמחק: ב] עם זו קנית. ס״א. יצרת לי: ג] ר׳ אחא בר תיבת חייא נמחק: ד] הבא אמר: ה] אומר שאור: ו] תיבות עיסת השאור נמחק: ז] ונשקול פורתא כו׳. פי׳ בקונטרס לר׳ מאיר אמאי בודה ולר׳ יהודה אמאי מביא מביתו מצאתי כתוב זה לא קשיא לר״י אי סבר נמי עשרון דקרא היינו לאחר הבאת שאור א״כ אין כאן חסרון ויתרון ולענ״ד הקושיא והתירוץ (להר״ם) [לר״מ] ודוק ותשכח או שמא לא פליג ר״י אשאר מנחות דודאי כשהם סולת מודד דכתיב עשרון סולת מיהו גבי תודה ושתי הלחם גלי קרא דבעי שאור מעולה דאי בודה מתוכו לא הוי מן המובחר ולכך אין לחוש לאותו חסר ויתר והשתא פריך אפי׳ לר״י ומיהו קשה מאי משני גזירה דילמא אתי לאתויי מעלמא כיון דאפשר למעבד מן המובחר בלא חסר ויתר משום [גזירה] דרבנן נעשה חסר ויתר ונראה דבין בלחם ובין בשאר מנחות סבר ר״י לגבל וימוד. תו״ח: ח] מעשיהם במזימה ובכוונה: ט] נמצאת. יתירה כדפרישית לעיל: י] פורתא קמח מקמח: יא] מביתו ונליישה: יב] עבה הוא יראה לפי מה שחסר העשרון: יג] חסר ממה שהיה כשהוא קמח ובאותו: יד] שיעור ישליך מן הסולת: טו] זה גדול נמי: טז] תיבות עשרון אחר נמחק: יז] הלחם. וחמץ דתודה בתפוחים דלא הוי חמץ מעליא. דמי פירות אין מחמיצין הס״ד: יח] בירמיה. דכתיב בטרם אצרך בבטן ידעתיך: יט] אברהם. בערוך פי׳ יעקב עיין בערך ידיד:

בן ידיד א] זה אברהם דכתיב [1]מה לידידי בביתי ויבנה ידיד זה בית המקדש דכתיב [2]מה ידידות משכנותיך לידיד זה הקב״ה דכתיב [3]אשירה נא לידידי בחלקו של ידיד זה בנימין שנאמר [4]לבנימין אמר ידיד ה׳ ישכן לבטח עליו ויתכפרו בו ידידים אלו ישראל דכתיב [5]נתתי את ידידות נפשי בכף אויביה יבא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים יבא טוב זה משה דכתיב [6]ותרא אותו כי טוב הוא ויקבל א) טוב זו תורה דכתיב [7]כי לקח טוב נתתי לכם מטוב זה הקב״ה דכתיב [8]טוב ה׳ לכל לטובים אלו ישראל דכתיב [9]הטיבה ה׳ לטובים יבא זה ויקבל זאת מזה לעם זו יבא זה זה משה דכתיב [10]כי זה משה האיש ויקבל זאת זו התורה דכתיב [11]וזאת התורה אשר שם משה מזה זה הקב״ה דכתיב [12]זה אלי ואנוהו לעם זו אלו ישראל שנאמר [13]עם זו ב] קנית א״ר יצחק בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב״ה לאברהם שהיה עומד בבית המקדש אמר לו מה לידידי בביתי אמר לו על עיסקי בני באתי אמר לו בניך חטאו וגלו אמר לו שמא בשוגג חטאו אמר לו [1]עשותה המזימתה אמר לו שמא מיעוטן חטאו אמר לו הרבים היה לך לזכור ברית מילה אמר לו ובשר קודש יעברו מעליך אמר לו שמא אם המתנת להם היו חוזרין בתשובה אמר לו כי רעתיכי אז תעלוזי מיד הניח ידיו על ראשו והיה צועק ובוכה ואמר לו שמא חס ושלום אין להם תקנה יצתה בת קול ואמרה לו [14]זית רענן יפה פרי תואר קרא ה׳ שמך מה זית זו אחריתו בסופו אף ישראל אחריתן בסופן לקול המולה גדולה הצית אש עליה ורעו דליותיו אמר רבי חיננא בר פפא לקול מיליהן של מרגלים ניתרועעו דליותיהן של ישראל ב) דאמר רבי חיננא בר פפא דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה [15]כי חזק הוא ממנו ג) אל תיקרי ממנו אלא ממנו כביכול שאפילו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם מתקיף לה ר׳ ג] חייא בר׳ חיננא האי לקול המולה גדולה לקול ד) מלה מיבעיא ליה אלא אמר לו הקב״ה לאברהם קולך שמעתי וחמלתי עליהם אני אמרתי ישתעבדו בארבע מלכיות כל אחת ואחת ה) כשיעור ארבע מלכיות השתא כל חדא וחדא מאי דפסיק לה ואיכא דאמרי אני אמרתי בזה אחר זה עכשיו בבת אחת אמר רבי יהושע בן לוי למה נמשלו ישראל לזית לומר לך מה זית אין עליו נושרין לא בימות החמה ולא בימות הגשמים אף ישראל אין להם בטילה עולמית לא בעוה״ז ולא בעולם הבא ד] ו) ואמר רבי יוחנן למה נמשלו ישראל לזית לומר לך מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע״י כתיתה אף ישראל אין חוזרין למוטב אלא ע״י יסורין: ר״מ אומר ה] השאור בודה להן מתוכן ומחמיצן [וכו׳]: מאי חסירה או יתירה אמר רב חסדא ו] עיסת ז) השאור עבה נמצאת יתירה מדת העשרון רכה נמצאת חסירה סוף סוף כי קא כייל לעשרון קא כייל רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו לכמות שהן היתה משערינן ז] ולישקול פורתא מיניה וליחמציה מאבראי וליתיה ונילושיה בהדיה גזירה דלמא אתי לאיתויי מעלמא ת״ר אין מחמיצין בתפוחים

בן ידיד. בן אברהם דכתיב ביה מה לידידי בביתי פשטיה דקרא בירמיה יח] שהיה מתפלל בבית המקדש על ישראל דמעיקרא כתיב ואתה אל תתפלל בעד העם הזה וכתיב בתריה מה לידידי בביתי וכאן דורשו באברהם כדאמרי׳ בסמוך שמצאו הקב״ה לאברהם שהיה עומד בבית המקדש ומה שאומר י) בברכה של מילה אשר קידש ידיד מבטן אומר ר״ת דהיינו אברהם יט] שנקרא ידיד כדאמרינן הכא וקדשו הקב״ה מן הבטן שדורש במדרש דכתיב באברהם כי ידעתיו וכתיב בירמיה (א) בטרם אצרך בבטן ידעתיך חוק בשארו שם זה יצחק שקראו הקב״ה יצחק עד שלא נולד וצאצאיו חתם באות ברית קודש זה יעקב כדכתיב (ישעיה כב) הצאצאים והצפיעות ומתרגמינן בניא ובני בניא ויש מפרשים ידיד זה יצחק שאר זה יעקב וצאצאיו אלו השבטים כ) :

ולישקול פורתא מיניה. פי׳ ימדוד עשרון קמח ונישקול פורתא ויעשנו עיסה ויכרוך העיסה במטלית ויטמננה בשאור ל) בעלמא עד שתקלוט הריח ויעשה שאור ויחמץ את העשרון גזירה דילמא אתי לאיתויי מעלמא אי שרית ליה לחמצו מבחוץ ולהחזירו כאן הרואה שהוא מביאו מבחוץ ולשו בכאן ואינו מודד עכשיו העשרון סבור שהוא מוסיף על עשרון ואתי לאיתויי מ) [שאור מעלמא] לבד העשרון הילכך לר״מ בודה מתוכו עדיף ולר׳ יהודה נ) [מביא מביתו] קודם מדידה עדיף ולשון שני שבקונטרס הוא עיקר:

אין מחמיצין לשתי הלחם וחלות תודה בתפוחים. דלא הוי חמץ מעליא דמי פירות אין מחמיצין כך פי׳ בקונטרס ומסקינן הכא דלכולי עלמא הוי חמץ נוקשה לכל הפחות והא דפליגי בפרק כל שעה (פסחים דף לו.) בעיסה שנילושה ביין ושמן ודבש רבן גמליאל אומר תישרף מיד פירוש שאין אדם יכול לשמרה שלא תחמיץ וחכ״א תאכל (מיד) דיכול ליזהר מחימוץ היינו כי הך דהכא ודקאמר להו רבי יהושע בן לוי לבניה יומא קמא לא תלושו לי בחלבא או בדובשא

עשותה המזימתה. כל מעשיהם ח] במזיד ובכוונה: **יעברו מעליך.** שהעבירו מעליהם מילה: **כי רעתיכי אז תעלוזי.** בשעת עליזותם מחזיקין יותר ברעתם ולא חוזרין בהן: **זית רענן.** סמוך להדוא קרא דמה לידידי: **זית אחריתו בסופו.** שנטעו עכשיו ואינו טוען עד זמן גדול ואחר כך טוען פירות הרבה. לישנא אחרינא שאין מתבשל מעט מעט כשאר אילנות אלא בסופו כולן יחד: **דליותיהן.** טרוויל״ש: **נתרועעו.** נתרועעו כלומר נשבר גאון עוזם: **בעל הבית.** הקב״ה: **כל אחת ואחת כשיעור ד׳ מלכיות.** של עכשיו: **בזה אחר זה.** דהוו ארבעה שיעורין ועכשיו בבת אחת דהוי כוליה חד שיעורא אלא שיהו מפוזרין מקצתן משועבדים לבבל ומקצתן ליון [ומקצתן לפרס] ומקצתן לאדום: **מאי חסירה מאי יתירה.** כלומר אימת חסירה ואימת יתירה: **עבה.** במעט מים מגובל נמצאת ט] חסירה ז) כדפרישית ח): **עשרון קא כייל.** ומאי איכפת לן למימר אילו הוה קמח הוי חסר או יתיר הא בשעת מדה לאו קמח הוא: **לכמות שהן.** לכמות שהיו כבר כשהיה קמח משערין ליה: לשון קל והגון **ונשקול פורתא מיניה כו׳.** לרבי מאיר אמאי בודה מתוכו דאינו מן המובחר ולר׳ יהודה אמאי מביא שאור מביתו דאיכא למימר חסירה או יתירה: **נשקול פורתא מיניה.** לאחר שמדד עשרון סלת: **ונחמליה אבראי.** במקום חמימות או יטמננו בעיסה מחומצת עד שיתחמץ יפה והדר ונלישיה במקומו עם השאר: **גזירה דילמא אתי לאיתויי מעלמא.** אי שרית ליה לחמצו מבחוץ ולהחזירו כאן הרואה שהוא מביאו מן החוץ ולשו בכאן ואינו מודד עכשיו העשרון סבור שהוא מוסיף על העשרון ואתי לאיתויי שאור מעלמא לבד העשרון הילכך לרבי מאיר בודה מתוכו עדיף ולרבי יהודה מביאו מביתו קודם מדידה עדיף: לישנא אחרינא **ונשקול פורתא.** י] מקמח של עשרון לאחר שנמדד עם שאור שמביא מביתו יא] ולשוה בלישה אותו שאור שהביא מביתו אם עבה עבה ואם רך רך וניהדריה לתוך העשרון ואם עבה הוא יב] ט) וראה כשחסר העשרון עכשיו ודאי כך נפח חסר יג] אז (א) מה שהיה קמח באותו שיעור שעכשיו צריך להוסיף עליו כאותו שיעור יד] שיש לך מן הסלת חוץ דודאי כך חסר נפח של אותו שאור שהביא מביתו יותר משאילו היה קמח ובכך היה העשרון יתר ואם רך הוא יראה כמה העשרון גדול עכשיו יותר ממה שהיה כשהוא קמח ודאי כשיעור זה טו] גדולו נמי נפחו של שאור ראשון ובכך היה העשרון חסר וכך יוסיף עליו: **גזירה דילמא אתי לאיתויי מעלמא.** שמא ינסה מקמח טז] עשרון אחר ויתן בעשרון לראות השיעור כמו שפירשנו ויערבנו אחר כך בזה ונמלא יתר. לשון ראשון מצאתי בגליון: **אין מחמיצין.** לשתי הלחם יז] ותודה בתפוחים דלא הוי חמץ מעליא:

מסורת הש״ס

א) [ברכות ה. מח: ע״ז יט: אבות פ״ו מ״ג], ב) סוטה לה. ערכין טו., ג) [ע׳ רש״י סוטה דלא גריס ליה וכן בשאלתות ליתא וע׳ תוס׳ ערכין טו: ד״ה אלן], ד) מולה. נ״ק, ה) נ״א כשיעור מלכות מצרים, ו) [גי׳ הילקוט ר׳ יוחנן אמר], ז) נ״ל יתירה. נ״ק, ח) [לעיל נב: ד״ה אף היא היתה], ט) נ״ל יראה מה שחסר בעשרון עכשיו ודאי כך נפח של אותו שאור חסר אז ממה שהיה קמח ובאותו שיעור כו׳ כאותו שיעור ישליך מן הסלת. נ״ק, י) [שבת קלז:], כ) [וע׳ תוס׳ שבת קלז: ד״ה ידיד וכו׳ ועיין פרש״י שם], ל) דעלמא. נ״ק, מ) נ״ק, נ) נ״ק,

◆

הגהות הב״ח

(א) רש״י ד״ה לישנא אחרינא וכו׳ וראה שחסר העישרון עכשיו ודאי כך נפח חסר אז מאילו היה קמח ובאותו שיעור:

◆

לעזי רש״י

טרוויל״ש [טריילי״ש]. גפנים מוגבהים על כלונסאות.

◆

מוסף רש״י

אל תיקרי ממנו אלא ממנו. לא גרס שאין הפרש קרייה בין ממנו הנאמר על יחיד שנדברים עליו, לממנו של רבים שאומרים על עצמן (סוטה לה.). **בעל הבית.** אדון העולם (שם). **להוציא כליו.** אם הפקידם שם (שם).

◆

רבינו גרשום

פרידא: ואמר כו׳. כי רעתיכי אז תעלוזי. כלומר כמה שהיו מרבין לחטוא היו שמחין: מה זית זה אחריתו בסופו. כלומר כל זמן שהוא בוסר הוא קטן הרבה ובשעה שמתבשל מתגדל ומתבשל ביחד: שאפי׳ בעל הבית. כינוי הוא כלומר מי שבראן אין יכול להן: המולה גדולה. כמו חמלה: השתא חמלתי עליהן כל חדא וחדא כמה דפסיק לה. (לשעבר) [לשיעורה] ולא יותר: אני אמרתי. בכל מלכות ומלכות ישתעבדו בה ד׳ מלכיות בזה אחר זה: ועכשיו חמלתי ומשעבדין בהן בבת אחת: ר׳ מאיר השאור של חמץ שבתודה ושתי הלחם בודה מתוכו. בודה לשון מוציא כמו בדה מלבו: אלא מביא את השאור ממקום אחר ונותנו לתוך המדה וחוזר וממלא את המדה סולת על גבי השאור. אמרו לו אף זו אינה מן המובחר. שפעמים היתה מדה חסירה או יתירה כיצד שאם היה השאור עבה וקשה נמצאת המדה יתירה שכשיהיה השאור הזה שהוא עבה וקשה כשהיה קמח נמצא מחזיק קמחו כפלים במדה יותר ממה שמחזיק עכשיו וכשימלא המדה על גב שאור נמצא יתירה. ואם היה השאור שנותן במדה רכה נמצא חסירה המדה לפי שהשאור שהוא נילוש רך מחזיק בכלי הרבה יותר ממה שהיה מחזיק קודם שנילוש וכשימלא המדה על גב אותו שאור רך נמצאת חסירה: סוף סוף בין עבה בין רכה עשרון קא כייל. ועכשיו הרי מלא: לכמות שהוא משערינן. לכמות שהיה אילו היה השאור קמח בעינן לשעורי ולא כדהוי השתא הילכך נמצא המדה יתירה או חסירה משום הכי בודה מתוכן: ואמאי בודה משום הכי ולימלייה למדה סולת ולישקול פורתא מההוא סולת ולינחיה אבראי במנא אחרינא ולעיין כמה מחזיק השתא ולחמציה ולחזייה כמה טפי שיעוריה. או ליחמציה עבה וליחזייה כמה בצר שיעוריה. והדר לינחיה בעשרון וליחזי כמה טפי או כמה בצר הסולת שבעשרון א) ולפום הכי כי יביא שאור ממקום אחר אי הוה עבה או רכה יטפי או יבצר מן הסולת שבעשרון כי ההוא שיעורא ואכתי אמאי בודה: גזירה דילמא אתי לאייתויי שאור מעלמא מקמי דלישערי הכי כדאמרן והיה ממלא המדה על גבו והיא היתה חסירה או יתירה: אין מחמיצין החמץ שבתודה ושתי הלחם במי תפוחים. דמי פירות אין מחמיצין:

א) פי׳ רבינו בזה הוא כפי׳ השני שכתב רש״י ז״ל אך בזה דמשני גזירה דלמא אתי לאתויי מעלמא מפרש בע״א.